

МАРТИНОВА А. А.,
викладач кафедри державно-правових
дисциплін та публічного управління
(Донецький державний університет
внутрішніх справ)

УДК 342.92

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.1.31>

ІНСТИТУТ СУДДІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

У статті досліджується інститут суддівського самоврядування як ключовий елемент функціонування незалежної судової влади в Україні. Будучи одним із фундаментальних аспектів демократичної правової держави, суддівське самоврядування забезпечує умови для самостійного та незалежного вирішення суддями питань внутрішньої організації судової влади, а також участі у формуванні її кадрового потенціалу.

Проаналізовано нормативно-правову базу, що регламентує діяльність органів суддівського самоврядування, їх повноваження та роль у формуванні єдиного підходу до реалізації судової влади.

Встановлено, що інститут суддівського врядування є відносно новим явищем для правової системи України. Проаналізовано наукові підходи та практичні погляди дослідників, які вивчали зазначену проблематику. Досліджуються правові засади, функції, структура та повноваження органів суддівського самоврядування.

Особливу увагу приділено взаємозв'язку між самоврядними інституціями суддівського корпусу та принципом єдності судової влади. Обґрунтовано, що ефективне функціонування інституту суддівського самоврядування сприяє зміцненню єдності судової системи, посиленню довіри суспільства до суду та запобіганню політичному впливу на суддів.

Автор прийшла до висновку, що єдність судової влади полягає у збереженні цілісності, узгодженості дій усіх органів та установ судової системи, що можливо лише за умови належного функціонування механізмів внутрішньої координації, до яких і належить суддівське самоврядування. Через діяльність органів суддівського самоврядування забезпечується узгоджене функціонування судової системи, формується єдина правова позиція щодо етичних стандартів, питань дисциплінарної відповідальності, професійного розвитку суддів тощо.

Ключові слова: *судова влада в Україні, судова система, суддівське самоврядування, принцип єдності, забезпечення єдності судової влади.*

Martynova A. A. The institute of judicial self-government as an important condition for ensuring the unity of the judicial authority in Ukraine

The article examines the institution of judicial self-government as a key element of the functioning of an independent judiciary in Ukraine. Being one of the fundamental institutions of a democratic state based on the rule of law, judicial self-government provides conditions for judges to independently and independently resolve issues of the internal organization of the judiciary, as well as participate in the formation of its human resources.

It is established that the institution of judicial self-government is a relatively new phenomenon for the legal system of Ukraine. The scientific approaches and practical

views of specialists who have already raised the above-mentioned issues are analyzed. The legal principles, functions, structure and powers of judicial self-government bodies are separately studied.

Special attention is paid to the relationship between self-governing institutions of the judicial corps and the principle of unity of the judiciary. It is substantiated that the effective functioning of the institution of judicial self-government contributes to strengthening the unity of the judicial system, strengthening public trust in the court and preventing political influence on judges.

The author came to the conclusion that the unity of the judiciary consists in preserving the integrity, consistency of actions of all bodies and institutions of the judicial system, which is possible only under the condition of proper functioning of internal coordination mechanisms, to which judicial self-government belongs. Through the activities of judicial self-government bodies, the coordinated functioning of the judicial system is ensured, a single legal position is formed on ethical standards, issues of disciplinary responsibility, professional development of judges, etc.

Key words: *judiciary in Ukraine, judicial system, judicial self-government, principle of unity, ensuring the unity of the judiciary.*

Вступ. У контексті утвердження принципів верховенства права, демократії та незалежності судової влади в Україні особливої актуальності набуває питання ефективного функціонування інституту суддівського самоврядування. Саме він покликаний забезпечити внутрішню автономію судової влади, підвищити рівень її незалежності від впливу інших гілок влади, сприяти професійному розвитку суддівського корпусу та утвердженню етичних стандартів у суддівській діяльності.

Суддівське самоврядування виступає важливим елементом демократичної правової держави, оскільки створює умови для реального самовизначення суддів у вирішенні питань організаційного та кадрового характеру. Водночас саме цей інститут є ключовим чинником, що забезпечує єдність судової влади, тобто її цілісність, узгодженість та здатність функціонувати як єдина система правосуддя на засадах законності, справедливості та ефективності.

Попри проголошені цілі судової реформи, на практиці інститут суддівського самоврядування стикається з низкою викликів: нормативна невизначеність, політичний тиск, недостатня інституційна спроможність окремих органів суддівського самоврядування. У цьому контексті постає необхідність глибокого теоретичного осмислення його правової природи та потенціалу в умовах сучасної трансформації судової системи.

У спеціалізованій правничій літературі питання правової природи суддівського самоврядування та основні напрями його подальшого розвитку вже стали предметом численних досліджень вітчизняних науковців, зокрема таких як: Р.О. Куйбіда, І.В. Назаров, С.Г. Штогун, О.В. Курганський, О.Д. Гуменний, К.Ф. Гуценко, Р.В. Ігонін, Р.І. Кирилук, І.Є. Марочкін, Д.В. Приймаченко, Н.В. Сібільова, А.А. Стрижак, Н.С. Юзікова й інші.

Постановка завдання. Метою статті є проаналізувати правову природу та функції інституту суддівського самоврядування в Україні та визначити його роль у забезпеченні єдності судової влади.

Результати дослідження. Судова влада є невід'ємним елементом демократичної правової держави, де незалежність суду і суддів ключова гарантія захисту прав і свобод людини. В Україні, у процесі реформування правової системи, особливого значення набуває інститут суддівського самоврядування, який є важливим чинником забезпечення єдності, незалежності та ефективності судової влади.

Створення органу суддівського самоврядування, наділеного широкими повноваженнями, підтримується на рівні відповідних міжнародних і європейських організацій. Їх значення і роль неухильно зростає.

Суддівське самоврядування це система органів, утворених самими суддями для вирішення питань внутрішньої організації судів, кар'єри, етики, дисциплінарної відповідальності, а також участі у формуванні органів судової влади. Воно виконує не лише управлінську функцію, а й виступає запобіжником впливу інших гілок влади на судову систему.

О.А. Боровицький вважає, що за умов загального призначенні у виді забезпечення незалежності судової влади та суддів цільовим призначенням «суддівського врядування» є створення та забезпечення для органів судової влади таких організаційних умов, за яких діяльність суду буде прозорою, правосуддя справедливим, неупередженим, а судді відповідатимуть високим вимогам професійної підготовки, етики та доброчесності. Завданням суддівського самоврядування є захист професійних прав суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів [1, с. 375].

Змістовий аналіз категорії «суддівське самоврядування» дає змогу виокремити два основні компоненти «суддівське» та «самоврядування». Якщо перше поняття є доволі очевидним і стосується всього, що пов'язане із судами, судовою владою та здійсненням правосуддя, тобто того, що належить суддям, то другий елемент вимагає глибшого осмислення та детального аналізу.

У різних сферах політичній, соціологічній та інших поняття «самоврядування» може набувати різних смислових відтінків, однак загалом воно виражає ідею самоорганізації та автономного управління. Термін «самоврядування» набув широкого поширення під час Великої французької революції, коли ним позначали самостійність місцевих громад (общин) у відносинах із державною владою.

У тлумачних словниках категорія «самоврядування» визначається, як: 1) форма управління, за якого суспільство, певна організація, господарська чи адміністративна одиниця тощо має право самостійно вирішувати питання внутрішнього керівництва; 2) право державної одиниці самостійно вирішувати питання внутрішнього законодавства й управління, а також мати свої урядові органи [2, с. 651]. Саме в останньому значенні використовується термін «суддівське самоврядування». Самоврядування як правовий інститут розглядається як тип соціального управління, за якого суб'єкт і об'єкт управління збігаються, тобто самі люди управляють своїми справами, спільно приймають рішення та діють з метою їх реалізації [3, с. 413].

Сучасна правова доктрина також розглядає дефініцію «самоврядування», що дозволяє чітко визначити сутність і межі самоврядування, відмежувати його від суміжних понять та з'ясувати його юридичну природу як форми публічної влади, що функціонує автономно від державного апарату, але в межах закону. Так, на думку Ю.М. Тодики, самоврядування є комплексною категорією, ключовим принципом організації сучасного суспільства. Автор зазначає, що це один із найдавніших і універсальних принципів серед тих, що застосовуються в управлінні, починаючи з ранніх стадій розвитку людського суспільства [4, с. 485]. І.В. Єдаменко пропонує під самоврядуванням розуміти специфічний вид соціального управління, ключовими характеристиками якого є саморегуляція та самоорганізація: учасники суспільних відносин (за потреби в санкціонованих державою межах) самостійно колективно вирішують спільні справи, а так само підпадають під обов'язкову силу прийнятих ними рішень [5, с. 34].

При тлумаченні поняття «самоврядування» пропонується звернути увагу також і на існуючі види. П.М. Рабінович виокремлює загальнонародне, загальносуспільне і територіальне самоврядування. Самоврядування народу це управління самим народом усіма справами суспільства, здійснюване через його політичну систему. Територіальне самоврядування самоорганізація населення певної території, яке безпосередньо або через утворені ним органи вирішує згідно з чинним законодавством питання місцевого життя [6, с. 71].

Юридична наука характеризується багатоманітністю визначень «суддівське самоврядування», зокрема воно може тлумачитися як:

– автономний колегіальний суддівський орган, якого уповноважено вирішувати питання, що виникають у процесі діяльності суду відповідно до законодавства [7, с. 67];

– гілку в системі забезпечення незалежності судової влади, що надає суддям як носіям судової влади можливість спільно вирішувати питання функціонування судової влади з метою забезпечення реального захисту прав і свобод громадян незалежним і неупередженим судом [8, с. 119];

– як забезпечення суддів і діяльності суддів, що полягає у створенні належних умов для нормальної роботи суддів загальної юрисдикції, зокрема, їх недостатнього фінансового, матеріально-технічного й кадрового забезпечення, організації ефективного діловодства, ведення необхідної судової статистики й архіву, організації будівництва, ремонту.... такі заходи спрямовані на здійснення завдань судової влади, а саме на забезпечення доступного, незалежного й неупередженого правосуддя [9, с. 114–145];

– право суддів самостійно вирішувати питання щодо організації та функціонування органів судової влади в межах і порядку, передбачених законодавством [10, с. 70].

Правове регулювання суддівського самоврядування почало послідовно здійснюватися вже з перших кроків незалежної України. Першим законодавчим актом у цій сфері став Закон України «Про органи суддівського самоврядування» (1994 р.), а згодом закони України «Про судоустрій України» (2002 р.), «Про судоустрій України» (2010 р.).

Вперше визначення поняття «суддівське самоврядування» було наведено у Законі України «Про органи суддівського самоврядування» від 02.02.1994 № 3909-ХІІ Отже, конституємо, що Україна мала окремий закон, який регулював питання діяльності суддівського самоврядування.

Разом із тим із прийняттям у 1996 р. Конституції України (ст. 130) було прямо встановлено, що для вирішення питань внутрішньої діяльності судів діє суддівське самоврядування. Після конституційних змін 2016 р., дане положення передбачене ст. 130-1, відповідно до якого для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів відповідно до закону діє суддівське самоврядування [11].

На сьогодні ця конституційна засада безпосередньо розкривається Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2.06.2016 р., де визначено, що до внутрішньої діяльності судів належать питання організаційного забезпечення судів і діяльності суддів, соціальний захист суддів і їхніх сімей, а також інші питання, що безпосередньо не пов'язані зі здійсненням правосуддя [12].

Відповідно до ч. 5 ст. 6 Закону, суддівське самоврядування створюється і діє з метою захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів.

У ст. 48 Закону «Незалежність судді» однією з гарантій забезпечення незалежності суддів закріплено таке: «9) функціонуванням органів суддівського врядування та самоврядування».

Поняття, завдання організаційні форми та повноваження органів суддівського самоврядування конкретизуються окремим розділом VIII Закону.

Глава I регламентує загальні засади суддівського самоврядування: завдання та організаційні форми суддівського самоврядування.

Глава 2 цього Розділу присвячена регламентації діяльності органів суддівського самоврядування, а саме: зборів суддів з питань порядку їх скликання, повноважень, порядку прийняття рішень та меж їх поширення; з'їзду суддів України як найвищого органу суддівського самоврядування щодо його повноважень, порядку скликання, обрання делегатів на з'їзд суддів України, порядку його проведення та порядку ухвалення рішення; Ради суддів України з питань її складу, вимог до її членів, порядку обрання голови, його заступника та секретаря, повноважень та порядку роботи РСУ, порядку ухвалення та оприлюднення рішень Ради суддів України. Окрема стаття присвячена врегулюванню питання забезпечення діяльності органів суддівського самоврядування.

Згідно зі статтею 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів в Україні діє суддівське самоврядування самостійне колективне вирішення зазначених питань суддями [12].

Суддівське самоврядування є однією з гарантій забезпечення незалежності суддів. Діяльність органів суддівського самоврядування має сприяти створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів, утверджувати незалежність суду, забезпечувати захист суддів від втручання в їхню діяльність, а також підвищувати рівень роботи з кадрами у системі судів.

До питань внутрішньої діяльності судів належать питання організаційного забезпечення судів та діяльності суддів, соціальний захист суддів та їхніх сімей, а також інші питання, що безпосередньо непов'язані зі здійсненням правосуддя.

Суддівське самоврядування в Україні здійснюється через:

1) збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду (а у передбачених Законом України «Про судоустрій і статус суддів» випадках апеляційної палати вищого спеціалізованого суду), Пленум Верховного Суду;

2) Раду суддів України;

3) з'їзд суддів України.

До завдань суддівського самоврядування належить вирішення питань щодо:

1) забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади;

2) зміцнення незалежності судів, суддів, захист професійних інтересів суддів, у тому числі захист від втручання в їхню діяльність;

3) участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів та контроль за додержанням установлених нормативів такого забезпечення;

4) обрання суддів на адміністративні посади в судах у порядку, встановленому цим Законом;

5) призначення суддів Конституційного Суду України;

6) обрання суддів до складу Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому Законом.

Одним з найважливіших завдань суддівського самоврядування законодавцем визначено забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади.

Суддівське самоврядування має дієвий вплив на забезпечення єдності судової влади, оскільки воно виступає механізмом внутрішньої організації суддівського корпусу, сприяє узгодженості дій органів судової влади, уніфікації стандартів суддівської діяльності та зміцненню незалежності судів як єдиної системи.

Суддівське самоврядування є невід'ємною складовою інституційного забезпечення єдності судової влади. Його органи забезпечують внутрішньо-професійну комунікацію, ухвалення рішень, що відображають колективну волю суддівського корпусу, а також сприяють формуванню єдиної етики, дисципліни та підходів до реалізації судочинства. Саме через механізми самоврядування формуються передумови для послідовного і злагодженого функціонування судової системи як єдиного цілого.

Висновки. Інститут суддівського самоврядування має забезпечувати єдність статусу суддів на тій підставі, що всі судді між собою мають бути рівними. Цей правовий інститут набуває практичного сенсу і стає надійним гарантом самостійності судової влади й незалежності суддів, лише за умови якомога ширшої та активної участі суддівського корпусу в його здійсненні.

Суддівське самоврядування як важливий демократичний інститут правової держави покликаний забезпечувати рівність суддів і єдність їхнього статусу. Разом із тим інститут суддівського самоврядування є спільним для всієї судової влади України (усіх її юрисдикцій), а у визначальних питаннях має забезпечувати єдність судової влади загалом.

Суддівське самоврядування та єдність судової влади перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки саме через самоврядні механізми суддівський корпус реалізує здатність до колективного управління професійною діяльністю. Єдність судової влади, у свою чергу, є запорукою правової визначеності, однакового застосування законів та збереження незалежності судової системи загалом.

Список використаних джерел:

1. Боровицький О.А. Суддівське врядування та суддівське самоврядування як гарантія незалежності судової влади. *Університетські наукові записки*. 2018. Т. 18. № 3 (71). С. 367–377.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ, Ірпінь Перун, 2005. 1728 с.
3. Юридична енциклопедія: в 6 т. К.: Українська енциклопедія, 1998. Т. 5: П-С. 2003. 736 с.
4. Конституційне право України за ред. Ю.М.Тодики, В.С.Журавського. Київ Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 544 с.
5. Єдаменко І.В. Адміністративно-правові засади функціонування суддівського самоврядування в Україні: дис. ... канд.юрид. наук: 12.00.07. К., 2016. 230 с.
6. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави навчальний посібник. [5-те вид.]. К. Атіка, 2001. 176 с.
7. Леськів С.Р. Правовий статус суддівського самоврядування України в контексті забезпечення професійних прав суддів: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016, 196 с.
8. Городовенко В. В. Роль органів суддівського самоврядування в забезпеченні незалежності судової влади. *Під-во, держава і право*. 2004. № 1. С. 119.
9. Молдован В.В. Судоустрій В.В.Молдован, А.В.Молдован. К. Центр учбової літератури, 2012. 364 с.
10. Крусян Р.А. Реформування системи судоустрою України: досвід, сучасність, тенденції: дис. ...канд. юрид. наук. Одеса, 2018. 242 с.
11. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4817>
12. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

